

JONGEREN MET EEN LVB
NIET LOUTER CLIËNT;
EEN VOLWASSEN AANPAK

RAPPORTAGE

ONDERZOEKSPROJECT

LECTORAAT

SOCIALE VEERKRACHT

2

Auteurs: Floor Peels
Lisanne Rintjema
Mariëlle Verhagen
Lilian Linders

Fontys Hogeschool Sociale Studies, lectoraat Sociale Veerkracht
Eindhoven, april 2018

VOORWOORD

In de afgelopen maanden hebben wij diverse professionals in uiteenlopende functies gesproken over hun visie op en ervaring met de hulpverlening aan jongeren met een LVB. Ter afsluiting van dit onderzoek organiseerden we op 8 februari jl. een symposium 'Jongeren met een LVB in beeld' op Fontys Hogeschool Sociale Studies in Eindhoven. Zowel tijdens het onderzoeksproces als bij het symposium konden we rekenen op veel enthousiasme, medewerking en inzet van onze externe partners. Wij hebben ons welkom gevoeld bij de vele respondenten die een heldere, door kennis en ervaring gevormde visie tentoon spreidden.

Er worden stappen gemaakt op het gebied van samenwerking met regionale partners, niet in de laatste plaats op het gebied van samenwerking met de jongere zelf en zijn netwerk. Deze laatste groep wordt volgens vele professionals steeds duidelijker gehoord en gekend in het hulpverleningsproces en zo ook in dit onderzoek. Tijdens het symposium deelde een aantal ervaringsdeskundigen hun persoonlijke verhaal in een workshop. Dit maakte dat met name tijdens de workshops bruggen konden worden geslagen tussen ervaringsdeskundigen, gemeentelijke ambtenaren en sociale professionals. Het grote animo voor dit symposium bevestigde de bereidwilligheid van organisaties en gemeenten om samen deze jongeren zo goed mogelijk te ondersteunen.

Het gevoel dat bij ons na een half jaar onderzoek en een terugkoppelend symposium overheerst, is dat de zoektocht naar passende zorg voor jongeren met LVB een onderwerp is dat heel erg leeft. Het is mooi om te zien hoeveel oog en oor er al is voor zowel de impliciete als de expliciete ondersteuningsvragen van jongeren met LVB en hun netwerk. Het professionele streven is om vooral te kijken naar de krachten die iemand heeft, ook in relatie tot zijn netwerk. Dit blijkt geen gemakkelijke opgave, de weg is vol valkuilen, maar dit onderzoek heeft zichtbaar kunnen maken dat de regio veel experts met een schat aan handelingskennis herbergt. Tijdens dit onderzoek hebben wij diverse sociale professionals gesproken en zagen wij een bevlogen en betrokken beroepsgroep die graag van waarde is voor jongeren met een LVB. Zij

toonden ons in transparante gesprekken de wens en wil om samen te leren in de regio om zo gezamenlijk een passende manier van zorg en ondersteuning te kunnen bieden aan deze jongeren en hun netwerk. Wij bedanken graag via deze weg alle gesproken professionals voor hun medewerking aan dit onderzoek.

Wij bedanken ZonMw die dit onderzoek mede heeft mogelijk gemaakt. De bevindingen in deze rapportage waren er nooit gekomen zonder de belangstelling, transparantie en inzet van onze samenwerkingspartners binnen de gemeenten Someren, Asten, Bergeijk, Best, Bladel, Deurne, Eersel, Eindhoven, Helmond, Nuenen, Oirschot, Reusel-De Mierden, Valkenswaard, Veldhoven en Waalre en binnen de stichtingen ORO en MEE. Heel erg bedankt daarvoor. Wij hopen de samenwerking de komende jaren voort te kunnen zetten.

Floor Peels en Lisanne Rintjema
Lectoraat Sociale Veerkracht, Fontys Hogeschool Sociale Studies
Eindhoven, 11 april 2018

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	3
Inleiding: De complexe context van jongeren met een LVB	6
1. Probleemanalyse: Twee prangende vraagstukken	9
1.1 Overgang Jeugdwet naar Wmo	9
1.2 Vroege signalering blijft lastig	9
2. Doelstelling en vraagstellingen van dit onderzoek	11
3. Het onderzoek: een kwalitatieve aanpak	13
4. Onderzoeksresultaten: Gesprekskaart	14
4.1 De gesprekskaart: positieve feedback en kanttekeningen	14
4.2 Wat werkt in gespreksvoering?	15
5. Onderzoeksresultaten: Vijf spanningsvelden	17
5.1 Signaleren $\longleftrightarrow$ stigmatiseren	17
5.2 Betuttelen $\longleftrightarrow$ ondersteunen	17
5.3 Beleidsparadigma's $\longleftrightarrow$ beperkingen	18
5.4 Constante transitie $\longleftrightarrow$ vertrouwensband	19
5.5 Resultaatgericht $\longleftrightarrow$ lange adem	20
6. Conclusies en aanbevelingen: Wat werkt?	21
6.1 Conclusies en aanbevelingen met betrekking tot de gesprekskaart	21
6.2 Conclusies en aanbevelingen met betrekking tot de vijf spanningsvelden	21
7. Overwegingen en uitdagingen	25
Literatuur	26
Bijlage A: Topiclijst professional	28
Bijlage B: Gesprekskaarten	29

INLEIDING:

DE COMPLEXE CONTEXT VAN JONGEREN MET EEN LVB

De decentralisaties van de zorg en het op sommige vlakken terugtreden van de overheid hebben tot gevolg dat in toenemende mate van burgers wordt verwacht dat ze 'op eigen kracht' uit de problemen kunnen komen door meer zelf op te pakken, hun netwerk in te zetten en 'mee te doen met de samenleving'. Zowel gemeentebestuur als het beleid van organisaties op het gebied van zorg en welzijn zijn doorgespekt met doelstellingen van vraaggericht werken, aansluiten op eigen kracht en het bevorderen van de zelfredzaamheid van mensen.

In onze sterk geïndividualiseerde samenleving geven termen als eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid richting aan de beleidswijzigingen binnen het domein van welzijn en zorg (Greeven, 2014). De geïndividualiseerde samenleving is daarnaast een prestatie maatschappij. De maatschappelijke status van burgers wordt veelal afgelezen aan hun prestaties op het gebied van opleiding, werk en financiën.

“Tegenwoordig is het opleidingsniveau een bepalende factor voor de latere slaagkans in de maatschappij. Het paradigma dat het onderwijs iedereen gelijke kansen zou bieden is echter relatief, omdat de cognitieve vermogens en sociale achtergrond de basis leggen voor de mate van succes. Het onderwijs selecteert bovendien op talenten die het succes van de schoolloopbaan bepalen: intelligentie, doorzettingsvermogen en ambitie. Met het oog op de latere positie op de arbeidsmarkt hebben leerlingen met deze kwaliteiten een flinke voorsprong op kinderen die in dat opzicht minder bedeeld zijn” (Greeven, 2014, p. 18).

Niet voor alle burgers zijn deze idealen dus even haalbaar. Uit een debat georganiseerd door het landelijk kennisinstituut en adviesbureau voor het sociaal domein, Movisie, blijkt dat de grote veranderingen en bijkomende idealen nog niet merkbaar ten goede komen aan alle cliënten en burgers en dat dit het belangrijke vraagstuk van deze tijd is (Movisie, 2017).

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) constateert dat de hedendaagse samenleving

steeds hogere eisen stelt aan de redzaamheid van burgers (WRR, 2017). De groep voor wie de eisen soms te hoog gegrepen zijn, is niet beperkt tot een kleine groep 'kwetsbaren' zoals mensen met een laag IQ. Ook mensen met een goede opleiding en een goede maatschappelijke positie kunnen in situaties verzeild raken waarin hun redzaamheid ontoereikend is, zeker op momenten dat het leven tegenzit (p. 9).

Voor mensen met een LVB is onze steeds complexer wordende samenleving extra lastig. Hun beperking stelt grenzen aan het onderwijsniveau dat ze aankunnen. Als dan vooral de prestatie geldt, kan dat grote gevolgen hebben voor hun gevoelens van waardigheid en zelfrespect.

Daarnaast hebben ze niet altijd een netwerk om op te leunen en missen ze soms de vaardigheden om op eigen kracht aan de slag te gaan. Mensen met een LVB hebben vaak een beperkt probleemoplossend vermogen en vinden het moeilijk om wat zij leren vast te houden. Dat wil zeggen dat als ze iets leerden in een bepaalde situatie, dit niet betekent dat ze het geleerde ook weer kunnen inzetten als zich een vergelijkbaar probleem voordoet. Daarbij komt nog dat hun sociale vaardigheden vaak beperkt zijn.

Het feit dat mensen een LVB hebben is vaak niet op het eerste oog duidelijk. Als mensen aankloppen bij professionele hulpverlening worden zij niet altijd als zodanig herkend waardoor hun mogelijkheden en beperkingen niet in beeld komen. Zij worden nogal eens overschat. Zij kunnen bijvoorbeeld verbaal heel sterk zijn en zich uitstekend presenteren waardoor hun beperking over het hoofd gezien wordt. Wat dan gebeurt is dat ze te hoog ingeschat worden en in een traject terechtkomen waarin ze chronisch overvraagd worden, psychische klachten ontwikkelen en uitvallen. Het kan voor de professional dan lijken alsof ze niet willen, ongemotiveerd of lui zijn, of nog niet toe zijn aan hulp (Specialistenpool MEE Zuid-Holland Noord, 2015).

Om de zorg en ondersteuning dichtbij jongeren met een LVB en hun netwerk te kunnen organiseren, zijn sinds 2015 gemeenten en door gemeenten gefinancierde organisaties verantwoordelijk voor de organisatie van deze hulp in het verlengde van de Jeugdwet en de Wmo. Gemeenten maken eigen keuzes

in het ontwikkelen van beleid. Dat betekent dat de voorzieningen voor jongeren met een LVB per gemeente kunnen verschillen. Ondanks deze verschillen in beleidskeuzes en in de wijze waarop de zorg per gemeente geregeld is, blijken gemeenten overeenkomstige prangende vraagstukken te hebben met betrekking tot de organisatie van de hulp aan jongeren met een LVB. In het volgende hoofdstuk worden deze vraagstukken nader uitgediept en geplaatst in onze huidige maatschappelijke context.

LEESWIJZER

Hoofdstuk 1 duidt de problematiek van de organisatie van de hulp aan jongeren met een LVB op gemeentelijk niveau nader, plaatst deze in de huidige politieke context en verbindt deze met de maatschappelijke actualiteit op het gebied van onderwijs, wonen, werken en relaties met het eigen netwerk.

In hoofdstuk 2 lichten we de doelstelling en de vraagstellingen van dit onderzoek nader toe en verbinden we deze met het theoretisch concept 'sociale reflexiviteit'.

Hoofdstuk 3 onderbouwt de gemaakte keuzes met betrekking tot de kwalitatieve onderzoeksmethode en de wijze van analyseren.

In hoofdstuk 4 gaan we nader in op de onderzoeksresultaten naar aanleiding van de ervaringen met de door ons ontwikkelde gesprekskaart (bijlage B). Mede op basis van de feedback op de gesprekskaart laten we zien wat werkt in de gespreksvoering met jongeren met (vermoedelijk) LVB. Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 5 de resultaten van het onderzoek aan de hand van vijf door ons geconstateerde spanningsvelden. Hoofdstuk 6 tenslotte bundelt de bevindingen in conclusies en aanbevelingen voor sociale professionals, beleidsmedewerkers en gemeenten. Waarna in hoofdstuk 7 vanuit een drietal overwegingen op basis van dit en ander onderzoek uitdagingen met een sociaal-reflexief karakter worden geformuleerd.

1. PROBLEEMANALYSE:

TWEE PRANGENDE VRAAGSTUKKEN

Drie jaar na de transities – de invoering van de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Wet langdurige zorg (Wlz), de nieuwe Jeugdwet, de Participatiewet en de Wet Passend Onderwijs – beginnen we zicht te krijgen op hoe de bezuinigingen en decentralisaties uitpakken. Een van de veranderingen die plaats heeft gevonden is dat gemeenten verantwoordelijk zijn geworden voor de zorg voor jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB). Een grote opgave, want zij moeten de noodzakelijke expertise voor het bieden van passende zorg in huis gaan halen zonder extra middelen.

Met veel van deze jongeren gaat het gelukkig goed. Tegelijkertijd is er een groep die in de knoei komt en afhankelijk wordt van professionele hulp (Hilhorst, 2016; Vogel & Van de Looij-Jansen, 2015; Nouwens, 2014; Trappenburg & Teeuwen, 2013). Deze jongeren kampen met serieuze problemen zoals korte-termijn-denken en het niet overzien van risico's en eigen mogelijkheden. Daarnaast ontbreekt het hen vaak aan een draagkrachtig sociaal netwerk. Een groot deel groeit op in kwetsbare gezinnen, heeft weinig contact met leeftijdsgenoten, zit thuis zonder werk of een andere vorm van dagbesteding buiten de deur.

Gemeenten zijn van mening dat deze groep jongeren recht heeft op goede zorg wanneer dat nodig is, maar worstelen met hoe hier vorm aan te geven. Twee vraagstukken zijn voor gemeenten in het bijzonder prangend, namelijk: hoe om te gaan met de overgang van geboden zorg vanuit de Jeugdwet naar zorg vanuit de Wmo en hoe latente ondersteuningsvragen vroegtijdig te signaleren in de hoop erger te voorkomen.

1.1 OVERGANG JEUGDWET NAAR WMO

In Nederland bereiken jaarlijks zo'n 6000 jongeren met een verstandelijke beperking de leeftijd van 18 jaar (Kenniscentrum Kinder en Jeugdpsychiatrie, 2017). Vanaf dat moment zijn zij formeel volwassen. Hun ondertoezichtstelling van jeugdzorg houdt op, gedwongen hulp komt te vervallen en ze mogen zelf beslissen of ze verdere hulp willen of niet. Een hele verandering, van betrokken voogden en instanties naar een vraaggerichte Wmo waar eigen problemen oplossen en een eigen hulpvraag formuleren centraal staan (VNG, 2016).

Deze 18-jarigen zijn echter in hun ontwikkeling vaak nog een stuk jonger. Blij met het wegvallen van gedwongen hulpverlening zijn zij onvoldoende voorbereid op de van hen verwachte mate van zelfstandigheid (Greeven, 2015). Niet alleen is deze groep oververtegenwoordigd in schuldhulpverlening, overlaststatistiek en het jeugdstrafrecht (Trappenburg & Teeuwen, 2013; Thijssen, 2013). Deze jongeren

hebben vaak ook te maken met werkloosheid, criminaliteit, psychische problemen, schulden of armoede, relatieproblemen, jong ouderschap en dakloosheid (Zoon, 2012). Hierdoor belanden zij geregeld in situaties waarin ze alsnog een beroep moeten doen op zwaardere hulpverlening.

Juist de continuering van zorg na het 18e levensjaar blijkt voor deze (kwetsbare) doelgroep een probleem (Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd, 2014). Zorg vanuit de Wmo en Wlz sluit nog onvoldoende aan op de Jeugdwet (Van Sambeek, 2016). Jongeren met een LVB, 18+ en gedragsproblemen vallen over het algemeen onder de Wmo. De Wlz biedt daarnaast behandeling met verblijf. In situaties waarin de Wmo te licht blijkt te zijn en de Wlz te zwaar, dreigen jongeren tussen de wal en het schip te vallen (Van Sambeek, 2016; Vogel & Van de Looij-Jansen, 2015).

1.2 VROEGE SIGNALERING BLIJFT LASTIG

Een tweede probleem dat hierbij aansluit waar gemeenten en door gemeenten gefinancierde organisaties mee worstelen, betreft de onzichtbaarheid van deze doelgroep. Jongeren met een LVB blijken een moeilijk te identificeren doelgroep, veel van hen zien er ogenschijnlijk 'gewoon' uit (Trappenburg & Teeuwen, 2013). Daarnaast kunnen ze met verbale vaardigheden het gebrek aan andere vaardigheden goed verhullen. Dit leidt tot het overschatten van deze groep jongeren. Politie, onderwijs, jongerenwerk en professionals in wijkteams vinden het lastig om deze jongeren te herkennen (Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid (CCV), 2016; Graas, Bexkens & Huizinga, 2015; MEE, 2015). Het gevolg is dat een substantieel deel van de jongeren met een LVB het risico loopt om langdurig overschat en overvraagd te worden.

Tijdig signaleren is dan ook essentieel, zodat passende hulp kan worden geboden (CCV, 2016; Graas et al., 2015; Hoekman, 2015). Het Expertisecentrum voor jeugd, samenleving en ontwikkeling (Greeven, 2014) heeft in de Provincie Zuid-Holland een onderzoek uitgevoerd naar hoe gemeenten en door gemeenten gefinancierde organisaties jongeren in de leeftijd van 18 tot 25 jaar met een LVB tijdig kunnen signaleren, zorgen voor adequate ondersteuning uit het sociale netwerk en toeleiden naar passende voorzieningen indien nodig. In relatie tot vroeger signalering constateert het expertisecentrum het volgende:

Ten eerste is het van belang om bij het herkennen van de doelgroep niet alleen te letten op het intellectuele vermogen van de jongeren, maar ook op de mate van sociale redzaamheid. Juist het ontbreken van sociale redzaamheid leidt namelijk tot een stapeling van faalmomenten en frustraties bij jongeren, wat mede de oorzaak is van gedragsproblematiek. Belangrijk is daarom dat kennis over LVB-problematiek geborgd is in

sociale (wijk)teams, bijvoorbeeld door participatie van professionals met expertise op het gebied van LVB. Ten tweede is de rol die scholen kunnen spelen in vroegtijdige signalering van belang. Kinderen met een LVB ontwikkelen vaak op de basisschool of het speciaal onderwijs een leerachterstand. Wanneer deze leerachterstand gepaard gaat met andere problemen is het belangrijk dat school tijdig contact legt met deskundige professionals.

Naast alerte professionals speelt ook de kwaliteit van de samenwerking tussen de bij de jongeren betrokkenen een belangrijke rol bij het vroegtijdig signaleren (Greeven, 2014). Deze samenwerking verloopt echter nog niet altijd vlekkeloos (CCV, 2016; Zoon, 2012). Dat blijkt bijvoorbeeld uit de QuickScan die het Expertise Centrum voor Criminaliteit en Veiligheid (CCV, 2016) uitvoerde. Het merendeel van de ondervraagden ervaart knelpunten in de samenwerking met andere partners. Deze zijn vooral zichtbaar in de vorm van onbegrip over LVB (onkunde, handelingsverlegenheid), gebrek aan diagnose en indicatiestelling, inzet van hulp en opvolging, afstemming/verschillende belangen, slechte overdracht van zaken en bureaucratie/wachttijsten.

2. DOELSTELLING EN VRAAGSTELLINGEN VAN DIT ONDERZOEK

Dit project is gestart vanuit de visie dat een goede samenwerking tussen jongeren met een LVB, hun sociale netwerk en professionals, maar ook tussen professionals en organisaties onderling van belang is om een adequate overgang van zorg uit de Jeugdwet naar zorg uit de Wmo en vroeger signalering te realiseren. Goede samenwerking in de lokale context is ook een van de belangrijke drijfveren achter de transitie. Hoewel de voorwaarden voor samenwerking zijn gecreëerd, zien we dat daadwerkelijke en effectieve samenwerking in de praktijk vaak uitblijft.

De uitgangspositie waarmee we startten met dit project was dan ook niet gericht op het introduceren van nog meer nieuwe functies of het implementeren van nieuwe methodieken. De praktijk laat immers zien dat onder het stof van de transitie vaak nog grote verwarring ligt over hoe partijen (generalisten, specialisten, vrijwilligers, enz.) zich tot elkaar moeten verhouden (Linders & Feringa, 2014) en het gooien van nieuwe stenen in het water zal het werkveld alleen maar verder vertroebelen. Op het gebied van jeugd zien we dat specialisten en wijkteams moeite hebben om elkaar te vertrouwen en tot een vruchtbare samenwerking te komen (Van der Sanden, Feringa, Peels & Linders 2017; Van der Sanden, Feringa & Peels, 2016; Feringa, Van der Sanden, Peels & Linders, 2015). Het lijkt daarom zinniger om vanuit de huidige situatie na de transitie te werken aan het vermogen tot samenwerken van professionals. Een ander uitgangspunt van dit project is dat jongeren met een LVB die zich willen bevrijden uit hun rol als cliënt – en mede daarom verdwijnen uit het hulpverleningscircuit – te bejegenen op een wijze die enerzijds tegemoet komt aan hun (impliciete) vragen en hen anderzijds erkent in waar ze wel goed in zijn.

Het vermogen tot samenwerken en het aansluiten bij cliënten op zo'n manier dat ze niet meteen 'in een hokje (LVB)' gestopt worden, sluit aan bij het concept sociale reflexiviteit. Sociale reflexiviteit ontleent

we aan het werk van Lichterman (2005). Het betreft een manier van gespreksvoering die betrokkenen rondom een jongere met LVB handvatten kan bieden om gezamenlijk te verduidelijken wat voor de desbetreffende jongere in de gegeven situatie de best passende (manier van organiseren van) zorg kan zijn. Binnen dit type gesprek rondom een jongere met een expliciete en/of impliciete ondersteuningsvraag staan betrokkenen (de jongere zelf, zijn sociaal netwerk, betrokken (sociale) professionals) samen stil bij de situatie van de jongere en zijn netwerk, inclusief de voor de situatie relevante context. Vertrekpunt van het gesprek is nadrukkelijk de situatie van de jongere en de mensen in zijn sociale omgeving en de invloed die ze op hem hebben.

Dit onderzoek kent daarmee een tweedelige doelstelling:

1. Het ontwikkelen van een laagdrempelig en bruikbaar instrument dat reflexief samenwerken bevordert zodat zorg geboden vanuit de Wmo aansluit op zorg geboden vanuit de Jeugdwet.
2. Het ontwikkelen van een laagdrempelig en bruikbaar instrument dat reflexief samenwerken bevordert zodat de reeds aanwezige expertise in een team bijdraagt aan vroeger signalering van impliciete en expliciete ondersteuningsvragen van de doelgroep.

Deze doelstellingen resulteren in de volgende vraagstellingen:

1. Hoe kan sociaal reflexief samenwerken bijdragen aan het laten aansluiten van zorg vanuit de Wmo op zorg geboden vanuit de Jeugdwet vanaf het 18e levensjaar van jongeren met een LVB?
2. Hoe kan sociaal reflexief samenwerken bijdragen aan vroeger signalering van impliciete en expliciete ondersteuningsvragen van jongeren met een LVB?

3. HET ONDERZOEK: EEN KWALITATIEVE AANPAK

SELECTIE RESPONDENTEN

Voor de samenstelling van een respondentengroep is gebruik gemaakt van snowball-sampling, in het bijzonder *respondent-driven sampling* (Noy, 2008). Hierbij wordt door de onderzoeker zelf een groep van sleutelfiguren geselecteerd, die op hun beurt respondenten aandragen. In het geval van dit onderzoek bestonden sleutelfiguren uit contactpersonen bij de betrokken gemeenten. Deze contactpersonen droegen professionals aan. In totaal zijn 31 professionals geselecteerd. Deze zijn zowel via e-mail als telefonisch gevraagd mee te werken aan het onderzoek. Uiteindelijk hebben we 22 professionals geïnterviewd. Deze respondenten hebben we tijdens het interview gevraagd om ons in contact te brengen met jongeren. Zo hebben we twee ervaringsdeskundigen en 16 leerlingen op een praktijkschool geïnterviewd.

De respondentengroep bestond in totaal uit 22 professionals. Deze professionals zijn afkomstig uit verschillende gemeenten en/of organisaties en hebben een diverse mate van ervaring met het werken met jongeren met een LVB. Naast professionals zijn twee ervaringsdeskundigen met een LVB werkzaam binnen een organisatie geïnterviewd. Dit zijn inmiddels volwassenen (+/- 30 jaar) met een LVB die de opleiding tot ervaringsdeskundigheid LVB bij Fontys hebben gevolgd. Tot slot zijn er 16 leerlingen geïnterviewd van een praktijkschool (in de leeftijd van 14-18 jaar).

SEMIGESTRUCTUREERDE INTERVIEWS

In dit onderzoek worden ervaringen en invloedrijke factoren in kaart gebracht. Vandaar dat is gekozen voor een kwalitatieve aanpak, waarbij door middel van semigestructureerde interviews data zijn verzameld. Aan de hand van een topiclijst (bijlage A) zijn begeleiders bevraagd op hun ervaring met de overgang van 18- naar 18+ en vroegsignalering. Verder is gevraagd naar situaties rondom gespreksvoering. Als afzonderlijk item is tijdens het interview een concept instrument (de gesprekskaart) voorgelegd met de vraag om deze te gebruiken tijdens een gesprek en een inschatting te maken van de algemene bruikbaarheid van deze kaart. Bij de ervaringsdeskundigen en leerlingen stonden deze thema's ook centraal.

GESPREKSKAART

De gesprekskaart (zie bijlage B) is ontwikkeld vanuit het model 'de dynamiek van social work' zoals beschreven in 'de kunst van het laten' (Linders & Feringa, 2016). In dit model wordt onderscheid gemaakt tussen 4 kwadranten: expliciete ondersteuningsbehoefte, impliciete ondersteuningsbehoefte, expliciet burgerschap en impliciet burgerschap; om te kunnen identificeren dat mensen in hun leven verschillende rollen innemen. Het model is bedoeld om de persoon niet louter in zijn rol als bijvoorbeeld 'de cliënt' te zien, maar dat op holistische wijze naar 'heel de mens' gekeken wordt. Dit model hebben wij ten behoeve van dit onderzoek doorontwikkeld in de vorm van een gesprekskaart die door twee vragen te bespreken inzicht verschaft in deze vier kwadranten. De twee vragen zijn vrij eenvoudig: 'Wie help ik?' en 'Wat is soms moeilijk voor mij?'. Door goed door te vragen krijgt de bevrager uiteindelijk een breder inzicht in de rollen die een persoon vervult en mogelijk ook breder zicht op zijn ondersteuningsbehoefte. Gedurende het onderzoek en de ontvangen feedback is dit model aangepast en aangescherpt. Uiteindelijk lagen er 3 varianten. Een variant met afbeeldingen, een variant met tekst en een meer open variant die ruimte biedt voor eigen invulling.

ANALYSE

Alle interviews zijn getranscribeerd (letterlijk uitgewerkt) en geanalyseerd met behulp van een observatieraster en cyclisch analyseren. In een observatieraster staan de thema's en de belangrijkste bevindingen geordend weergegeven. Het cyclisch analyseren, ook wel sociaal reflexief analyseren genoemd, houdt in dat een selectie van verzamelde data multidisciplinair en anoniem bekeken wordt. Aan deze sessies namen naast de bij dit project betrokken onderzoekers ook docenten en andere onderzoekers van het lectoraat deel. Dit proces van cyclisch analyseren is doorgegaan gedurende het schrijven van dit rapport.

4. ONDERZOEKSRESULTATEN: GESPREKSKAART

4.1 DE GESPREKSKAART: POSITIEVE FEEDBACK EN KANTTEKENINGEN

Zoals eerder beschreven is de gesprekskaart (bijlage B) ontwikkeld op basis van het model 'de dynamiek van social work' (Linders & Feringa, 2016). Het model is ontwikkeld met het idee helpend te zijn voor professionals/gemeenten om de persoon niet alleen als bijvoorbeeld 'de cliënt' te zien, maar op holistische wijze te kijken en 'heel de mens' te zien in al zijn schakeringen van diverse rollen. Dit vraagt van de professional zich bewust te zijn van de verschillende rollen die mensen in het leven hebben en hierin goed te kunnen schakelen. Een van de voorwaarden om echt goed samen te kunnen werken met anderen – in dit geval mensen met een LVB – is je te verplaatsen in anderen en je voor te stellen wat nou de verschillen en overeenkomsten zijn met 'hen'. Deze verbeeldingskracht, gecombineerd met het vermogen om binnen je eigen groep zo te communiceren dat je uit de 'bubbel' van je eigen kringetje geraakt, noemt Lichterman sociale reflexiviteit: "Social reflexivity is a collective practice of imagining: it requires talking about differences and similarities straightforwardly, in the midst of forging relationships beyond the group" (Lichterman, 2005, p.47).

De gesprekskaart, die mogelijk helpend zou kunnen zijn in de 'sociaal reflexieve' communicatie, is voorgelegd aan de professionals en aan de jongeren met de vraag wat zij ervan vinden en of het iets toe zou kunnen voegen.

Professionals gaven als feedback op de kaart dat deze helder, simpel en concreet is. Ook gaven ze aan dat het mooi is dat de eerste vraag ('Wie help ik?') positief en vanuit kracht is geformuleerd, aangezien er toch vaak gefocust wordt op wat niet goed gaat. Deze eerste vraag geeft ook erkenning. Er werden ook linken gelegd naar bestaande tools en methodieken waarbij aangegeven werd dat deze vraag goed geïntegreerd zou kunnen worden bij het in kaart brengen van het sociaal netwerk. De gesprekskaart met de afbeeldingen werd als positief beoordeeld omdat deze visueel ondersteunend kan zijn voor veel jongeren.

Er werden ook negatieve aspecten genoemd. Zo vonden sommige professionals de vragen te moeilijk, te abstract en niet concreet. Een belangrijk punt is juist dat je als professional goed moet doorvragen en je tempo moet aanpassen en deze vaardigheid kun je niet ondervangen met een gesprekskaart. Ook vroegen professionals zich af op welk moment in een traject deze kaart bruikbaar kan zijn en gaven sommigen aan dat deze niet passend was in hun eigen praktijk (bijvoorbeeld bij de Wmo). Enkele professionals gaven aan dat de eerste vraag ('Wie help ik?') verwarrend kan zijn voor de jongeren, omdat de jongeren juist hulp nodig hebben.

Verder geven de professionals aan dat om deze vragen goed te kunnen bespreken er eerst een goede

relatie opgebouwd moet worden met de jongere en er een 'klik' moet ontstaan.

Wat betreft de vormgeving gaven professionals terug dat het fijn is als je de keuze hebt tussen verschillende typen kaarten, omdat elke jongere anders is. Men maakte over het algemeen erg snel een opmerking over het gebruik van pictogrammen in de gesprekskaart. Diverse professionals gaven aan in te schatten dat het gebruik van pictogrammen weerstand op zal roepen bij jongeren, omdat zij dit 'te kinderachtig' vinden. Desalniettemin werd aangegeven dat het visualiseren tijdens een gesprek wel degelijk het begrip bij de jongeren kan vergroten. Op basis van deze bevindingen zijn drie versies van de gesprekskaart ontwikkeld: een versie met pictogrammen, een versie zonder en een versie met tekstballonnen.

De vraag 'Wie help ik?' bleek multi-interpretabel. Zowel een professional als een jongere lazen deze vraag zo dat deze betrekking heeft op wie de hulpverlener helpt, terwijl de intentie was dat de vraag gaat over wie de jongere helpt. Het perspectief van waaruit een dergelijke vraag gesteld wordt, moet dus heel helder zijn en duidelijk aangegeven worden.

Als de vraag 'Wie help ik?' eenmaal begrepen werd, dan bleek in de gesprekken met de leerlingen van de praktijkschool dat deze vraag een positieve uitwerking had op de jongeren: *"Ik help vriendinnen, ik voel vaak dat er iets is, dat is een goede eigenschap van mij"* (leerling praktijkschool). De jongeren gaven aan dat ze het liefst met hun familie of vrienden praten over moeilijke zaken, omdat die hen goed kennen: *"Mijn moeder, want die kent mij goed, neemt alle tijd en mijn moeder zegt: ik ben er voor je"* (leerling praktijkschool). Dat het belangrijk is dat die ander je goed kent, blijkt ook uit een reactie van een leerling die helemaal niks zegt. Wanneer gevraagd wordt waarom het gesprek niet op gang komt, zegt deze jongere: *"Maar ik ken jou toch nog helemaal niet!"*. Wat je nodig hebt om elkaar te leren kennen, is volgens de leerlingen dat je kunt spreken over zaken die je allebei leuk vindt; hierin komt naar voren dat een stuk gelijkwaardigheid en (h)erkenning hierin belangrijk is.

Op de vraag of de kaart helpend zou kunnen zijn, geven professionals wisselende reacties. Sommigen geven aan dat het altijd prettig is om zo'n kaart achter de hand te hebben, maar andere professionals geven aan dat het niet past of dat ze al werken met andere tools die goed werken, zoals de zelfredzaamheidsmatrix, sociaal netwerk, thermometer, supportgericht werken of drieluik. De vraag 'Wie help ik?' vonden veel professionals wel verfrissend.

Samenvattend geven professionals aan dat een gesprekskaart bij kan dragen voor het vinden van een positieve opening van een gesprek. Zij geven aan dat voor het daadwerkelijk goed aansluiten bij jongeren

aspecten zoals de manier van bejegenen, relatieopbouw en vertrouwen, voorwaardelijk zijn om tot een goed gesprek te komen. Zoals een leerling het zelf verwoordt: *“Ik deel niks met een vreemde!”* (leerling praktijkschool). Pas als er een goede relatie opgebouwd is, ontstaat er een sfeer om ook een vraag als ‘Wie help je?’ te stellen en zullen jongeren ook dat wat hen in die zin beweegt met een professional delen.

4.2 WAT WERKT IN GESPREKSVOERING?

De professionals met veel (ervarings)kennis over het begeleiden van jongeren met een LVB is gevraagd wat belangrijk is in gespreksvoering met deze jongeren. Deze tips gelden natuurlijk voor veel mensen, maar door de voorbeelden wordt uitgelegd hoe dit er uitziet in de begeleiding van jongeren met een LVB. Ook de interviewvraag *“Wat vind je van de gesprekskaart?”* was regelmatig aanleiding voor een professional om te vertellen wat er bij de gespreksvoering met jongeren met een LVB van belang is. Dat gaat veel verder dan alleen maar letten op waar je naar vraagt en het type vraag dat je stelt.

Vanuit de interviews met de professionals komen over de gespreksvoering met jongeren met (vermoedelijk) LVB de volgende adviezen naar voren:

- ▶ Vraag naar school/opleiding. Bij vermoeden van een LVB is dit een vraag die veel kan verhelderen. De opsomming van gebeurtenissen met betrekking tot opleidingsverleden kunnen veel verduidelijken over iemands levensweg. Dit geeft een goed beeld van wat iemands capaciteiten zijn;
- ▶ Teken het gesprek: maak visueel wat je vertelt;
- ▶ Gebruik geen moeilijke taal. Besef dat je taal- en woordgebruik al heel snel te moeilijk en te abstract kan zijn;
- ▶ Ga ervan uit dat je veel moet herhalen;
- ▶ Licht regelmatig je uitspraken toe met voorbeelden uit de praktijk en/of tekeningen;
- ▶ Verlaag je tempo en check regelmatig je aannames. Besef dat je verwachtingen van het gedrag van iemand te hoog kunnen zijn en heb begrip voor het tempo waarin een jongere iets kan doen. Wees je bewust van je aannames en controleer deze regelmatig. En realiseer je dat iemand in het verleden al heel vaak op iets aangesproken kan zijn wat hij of zij volgens onze maatstaven niet of niet goed doet. Bijvoorbeeld: haak niet meteen af als iemand zijn afspraken niet nakomt. Als je je eraan ergert dat iemand telkens te laat komt, vraag dan eens na hoe het precies gaat als iemand naar jou toe gaat;
- ▶ Houd de vraagstelling concreet en dicht bij iemands beleveniswereld. Denk goed na over hoe je vragen stelt. Open vragen zijn moeilijk, dus maak ze concreet en vraag door. Dus niet: *‘Hoe gaat het?’* Maar: *‘Wat heb je vandaag gedaan op school?’*;
- ▶ Zeg wat je doet en doe wat je zegt! Zorg voor duidelijkheid en voorspelbaarheid. *“Juist bij jongeren met een LVB is het belangrijk dat je aangeeft wat je doet en wanneer je dat doet. Als dat niet lukt, dan laat je dat weten. Dat geeft ook vertrouwen. Zorgvuldigheid is belangrijk anders haken ze snel af”*;
- ▶ Werk aan het opbouwen van vertrouwen. Doe dat bijvoorbeeld door aan te sluiten bij wat voor de jongere belangrijk is op dat moment. Professional: *“Ik kom dan binnen en hij staat bij de vijver. Dan hebben we het een kwartier lang over die vijver, omdat dat hem bezighoudt op dat moment”*. Door echt aan te sluiten bij de interesse van de ander in het moment, ontstaat een vertrouwensrelatie. En dit kost tijd;
- ▶ Bied gewoon hulp aan als je ziet dat het nodig is. Veel jongeren vinden het moeilijk om zelf hun hulpvraag te stellen, dus soms moet je hulp aanbieden: *“Dan vraag ik zal ik daarin helpen? Zonder dat ze dus zelf de vraag hoeven te stellen. En soms zeggen ze dan ‘nee’ en dan vraag ik het de week erop weer en op den duur zeggen ze ‘ja’, maar ook als je niet wilt zijn we even goede vrienden”*;
- ▶ Start met positieve vragen. Duik met je vraagstellingen niet meteen de problemen in. Dit kan weerstand oproepen. Juist omdat jongeren met een LVB vaak merken en/of te horen krijgen wat ze niet kunnen is het belangrijk om juist ook te kijken naar wat ze wel kunnen;
- ▶ Blijf ruimte bieden voor luchtigheid. Een gesprek moet ook zorgeloos kunnen zijn om op een bepaald vlak de diepte in te kunnen gaan;
- ▶ Bedenk dat bepaalde vraagstellingen kwetsend kunnen zijn als je deze jongeren met een LVB confronteert met een maatschappelijke norm waarvan zij voelen dat zij hier volgens jou, de vragensteller, waarschijnlijk niet aan kunnen voldoen. Bijvoorbeeld de vraag: *“Waarom wil jij kinderen?”*;
- ▶ Vermijd een paternalistische houding. Een attitude van ‘Ik ben de hulpverlener die jou komt helpen’ werkt niet; deze jongeren wensen zich iemand die naast ze staat en die ‘als een soort buurvrouw’ met ze meedenkt;
- ▶ Benader de ander niet als kind maar ben je wel bewust van een mogelijk laag sociaal-emotioneel niveau;

- Check of dat wat je wilde zeggen ook zo begrepen is. Soms lijkt het alsof de jongere met een LVB begrepen heeft wat je zei, maar blijkt dat toch niet zo te zijn. *“Dat je vraagt laat eens zien hoe je dat doet? En dan kom je erachter dat ze het eigenlijk niet weten”*. Laten samenvatten wat er gezegd wordt kan helpend zijn;
- Let op de lengte van een gesprek. Houd goed in de gaten wat iemand kan hebben en hoe groot de spanningsboog is. Wil niet te veel tegelijk; beter 4 keer een gesprek van 15 minuten dan 1 keer een uur;
- Betrek het netwerk bij het inventariseren wat iemand nodig heeft: *“Vinden jouw ouders dat ook?”*;
- Om aan te sluiten bij deze cliëntgroep is tijd en ruimte nodig. Een stappenplan van 6 gesprekken en dan klaar, werkt bij deze groep vaak niet. Een hulpverlener moet tijd hebben voor gespreksvoering gedurende een langere periode, soms vraagt relatieopbouw al een half jaar;
- Appen is een goede manier om laagdrempelig contact te onderhouden. Via de app kun je jongeren herinneren aan een afspraak, maar ook interesse tonen door bijvoorbeeld te vragen: *‘Hoe ging je toets vandaag?’*.

5. ONDERZOEKSRÉSULTATEN: VIJF SPANNINGSVELDEN

Naast de onderzoeksresultaten over de gesprekskaart zoals beschreven in hoofdstuk 4, heeft het onderzoek een breed zicht gegeven op de complexiteit van het veld waarbinnen de professional en de jongeren zich begeven. Deze complexiteit maakt het moeilijk om goed aan te sluiten bij de jongeren met een LVB en zal in dit hoofdstuk geduid worden aan de hand van vijf spanningsvelden.

5.1 SIGNALEREN ↔ STIGMATISEREN

Alle professionals geven aan dat vroegsignalering moeizaam blijkt in de praktijk, omdat de beperking van jongeren vaak niet gezien wordt. Hierdoor worden jongeren continu overschat en wordt vaak te laat of niet gesignaleerd dat zij ergens tegenaan lopen. Professionals geven aan dat hun vermogen tot signaleren zich ontwikkelt door ervaring(skennis):

“Tien jaar daarvoor heb ik bij de gemeente gewerkt als bijstandsconsulent en achteraf gezien kwamen daar ook regelmatig mensen met een LVB, maar pas later denk je: ‘oh ja, nu vallen puzzelstukjes op hun plek’” (professional specialisme LVB, 10 jaar werkervaring met LVB).

Als je niet weet waar je op moet letten, zie je het niet. Zo geeft een zorgcoördinator aan:

“Voorzieningen aan de voorkant zijn ook niet ingericht op mensen met een LVB; zo krijgen jongeren van de praktijkschool ook de uitnodiging om standaardvragenlijsten van de GGD in te vullen, maar eigenlijk zijn deze standaardvragenlijsten veel te moeilijk en vullen jongeren zo maar wat in en een jeugdverpleegkundige heeft dat dan niet door” (zorgcoördinator praktijkonderwijs, 6 jaar werkervaring met LVB).

Een factor die het vroeg signaleren extra moeilijk maakt, is dat juist jongeren met een LVB goed zijn in het zich verbaal uiten, waardoor ze zoals een professional aangeeft: “meester zijn in het verbloemen wat ze hebben”, met het risico op overvraging. Zelfs professionals met veel ervaring in het werken met deze jongeren geven aan dat dat lastig blijft.

Als het de omgeving van een jongere wel lukt zijn of haar beperkingen te signaleren, blijkt in het

erkennen van deze beperking een spanningsveld te ontstaan tussen signaleren en stigmatiseren. Wanneer professionals signaleren dat ze te maken hebben met een jongere met een licht verstandelijke beperking, kunnen ze vervolgens hier rekening mee houden. Juist dit rekening houden met deze beperking kan zorgen voor uitsluiting. Zoals de ervaringsdeskundige zegt: “Bij mij is het vaak zo dat wanneer je overschat wordt en je geeft toe dat je een beperking hebt, dat ze dan kleinerend gaan doen en je zielig vinden en dat hoeft helemaal niet”. Maar dat de verstandelijke beperking tijdig gesignaleerd en erkend wordt, kan ook juist positief werken: “Niet om dat stempel van je bent LVB en je hebt psychische klachten, dat was allemaal niet belangrijk, maar dat de puzzel in elkaar viel. Dat was voor mij heel belangrijk” (ervaringsdeskundige).

5.2 BETUTTLEN ↔ ONDERSTEUNEN

Hoe sluit je het beste aan bij deze jongeren?
Hoe kun je ondersteunen zonder te betuttelen?
Soms is het nodig om even over te nemen, maar hoe vind je hierin de juiste balans?

Dat zijn de vraagstukken waar professionals in de begeleiding van deze jongeren mee worstelen, waarbij zowel onderschatting als overschatting op de loer liggen. Hoe professionals deze inschatting maken, wordt beïnvloed door de beeldvorming die ze hebben over deze jongeren, maar ook hoe de jongeren en hun netwerk zichzelf zien.

De mate van ervaring in het werken met jongeren met een LVB is hierop van invloed. Zo zegt een professional uit een wijkteam met weinig ervaring in het begeleiden van jongeren met een LVB: “Soms is het alsof ze iets niet willen en dan moet je daar wel doorheen kunnen prikken maar dat is wel lastig in een maatschappij waar het toch is als je niet vraagt dan krijg je niets”. Een andere professional met veel ervaring in het werken met deze jongeren die collega's hierbij ondersteunt, zegt hierover:

“Je merkt dat collega's die niet gewend zijn met mensen met een LVB te werken, die willen te snel en zijn dan teleurgesteld als iets niet lukt. Je komt er dan niet achter waarom het niet lukt, want soms moet je dingen ook overnemen en soms moet je ook mensen zelf de kans geven om ze het zelf te laten doen. Maar ja, dat is aftasten en dat is ook een gevoel” (wijkprofessional, 18 jaar werkervaring met LVB).

Professionals met veel ervaring geven aan dat het lastig kan zijn te zien dat het vaak geen onwil is maar onkunde of onmacht. Zo zegt een professional met veel ervaring: “vaak willen ze wel, maar lukt

het ze niet en willen ze niet toegeven dat het niet lukt". Uit dit citaat blijkt dat ook het zelfbeeld van de jongeren een rol speelt en daarmee ook hun acceptatie van hulp. Het zelfbeeld van deze jongeren is vaak laag, ze hebben weinig zelfvertrouwen en gedurende hun leven vaak het gevoel gehad tekort te schieten. Professionals komen vaak tegen dat jongeren aangeven geen hulp nodig te hebben, waarna ze een ingang zoeken via het netwerk van de jongeren:

"Deze jongen zei gewoon: 'Als je geen huis hebt, dan stap ik op! Ik ga weg!' Hij ging ook weg en daarna heb ik zijn moeder gebeld en zij zei: 'Hij wil er niks meer mee te maken hebben, want je regelt niks voor hem. Ik dacht toch dat jullie wel meer in jullie mars hadden'. Ik gaf aan: 'Dat kunnen wij niet' en daarbij, hij zei ook duidelijk dat hij alleen maar een woning wilde en geen begeleiding. Dus ik heb toen best veel moeite moeten doen om bij die moeder aan te geven van zo werkt het niet snap je" (professional specialist LVB, 28 jaar werkervaring met LVB).

Naast het zelfbeeld van de jongeren speelt ook het beeld van de ouders ten aanzien van hun kind een rol. Zo geeft een Wmo-consulent aan dat ze soms te maken heeft met jongeren die denken dat ze veel aankunnen, omdat hun ouders gezegd hebben dat hij wel naar de universiteit kon. Deze consulent vraagt zich vertwijfeld af: *"Wie ben ik om dat te zeggen, dat dat beeld niet klopt? Daar gaat jouw luchtkasteel!"*. Een professional met veel ervaring geeft aan dat het juist de uitdaging is om hierbij te kunnen aansluiten en samen te gaan ontdekken wat mogelijk is:

"Zo begeleidde ik een jongere die wilde burgemeester worden van Helmond en dan denk ik 'wie ben ik om te zeggen dat dat niet lukt'. Dus toen zijn we samen gaan onderzoeken wat er voor nodig was en kwamen we er gedurende deze zoektocht achter dat het niet haalbaar was" (wijkprofessional specialist LVB, 20 jaar werkervaring met LVB).

Daarbij komt ook dat het netwerk soms moeite heeft om jongeren los te laten, vanuit jarenlange zorg. Een professional met veel ervaring in het werken met deze doelgroep geeft aan dat ouders daar ondersteuning bij nodig hebben:

"We snappen het allemaal vanuit de verantwoordelijkheid als ouder dat je dat als ouder het liefst zelf doet. Maar dan is er wel ergens een moment dat je dat loslaat en dat een jongere helemaal niet gewend is om begeleiding van een externe te accepteren of te krijgen. Dus ik denk dat het ook heel belangrijk is als kinderen opgroeien in een gezin, dat je dat gesprek altijd voert met ouders van 'hé, moeten jullie dit zelf blijven doen?'" (teamleider specifiek team).

Beeldvorming van zowel professionals, ouders als jongeren zelf is dus van invloed op het vinden van de juiste balans tussen betuttelen en ondersteunen.

Ook is het vaak zoeken in het meebewegen en ruimte geven om fouten te mogen maken. Een zorgcoördinator van een praktijkschool vertelt over hoe jongeren met een LVB leren:

"Als je bijvoorbeeld bij de kookles ziet, dat gaat nooit fout. Daar wordt altijd eerder bijgestuurd. Terwijl kinderen misschien wel leren van als een keer iets aanbakt of zwart wordt. Dat laten we eigenlijk nooit gebeuren. We zorgen altijd dat dat voorkomen wordt. En leren kinderen daar dan iets van, ik denk het niet" (zorgcoördinator praktijkonderwijs, 6 jaar werkervaring met LVB).

Ook een ervaringsdeskundige herkent dit en zegt: *"Fouten maken is wel goed, maar laat het niet uit de hand lopen"*. Voor iedereen is een juiste balans vinden tussen ruimte geven om fouten te maken en een jongere beschermen een uitdaging, maar door de invloed van de hiervoor beschreven beeldvorming wordt dat extra moeilijk.

De ontsnapping uit de fuik van enerzijds overschatting en anderzijds onderschatting is het creëren van probeerruimte, ruimte om fouten te mogen maken. Deze probeerruimte maak je samen met de jongere en zijn naasten en bijvoorbeeld opleiding, werk of dagactiviteiten.

5.3 BELEIDSPARADIGMA'S ↔ BEPERKINGEN

Naast deze spanningsvelden in de relaties die jongeren met hun omgeving aangaan, is er ook een balanceer-act nodig tussen op landelijk en gemeentelijk niveau ontwikkeld beleid en het dagelijks leven en de mogelijkheden van jongeren met een LVB. Huidige beleidsparadigma's veronderstellen een mondige, geïnformeerde en assertieve burger. Organisaties worden vaak geacht vraaggericht te werken, van de eigen kracht uit te gaan en de burger 'eigen regie' te geven. Dit vergt vaardigheden op de gebieden waar juist jongeren met een LVB hun beperking tegenkomen. Vraaggericht werken is lastig op het moment dat een jongere weinig inzicht heeft in waarom dingen niet lukken, het hem niet lukt dit verbaal uit te drukken, hij niet weet waar hij met zijn vragen terecht kan en hij ook niet weet hoe hij precies zijn vraag moet stellen.

"Het idee van [red. de organisatie] is dat iemand zelf met zijn hulpvraag komt. Dan ga je er van uit dat iemand zijn eigen hulpvraag kan formuleren en dat is juist bij deze doelgroep een stuk ingewikkelder" (wijkprofessional, 10 jaar werkervaring met LVB).

Aan de ene kant hebben professionals de opdracht zich in zowel werkwijze als wetgeving te verhouden tot deze beleidsparadigma's, aan de andere kant hebben zij de taak aan te sluiten bij wat jongeren nodig hebben. Hier ontstaat een spanningsveld.

"Ik moet er hard aan trekken, vaak stuur ik hem appjes: 'Hoe gaat het? Hoe staat het ervoor? Wat kan ik nu voor jou doen? Hoe zijn de gesprekken met de GGZ?' Want een appje werkt dan toch wel makkelijk, maar het initiatief ligt dan wel echt enorm bij mij. En dat staat natuurlijk wel een beetje haaks op wat je werkwijze normaal gesproken is. Want die werkwijze is wel: eigen verantwoordelijkheid, eigen regie, eigen kracht en de hulpvraag van de cliënt is leidend" (wijkprofessional, 18 jaar werkervaring met LVB).

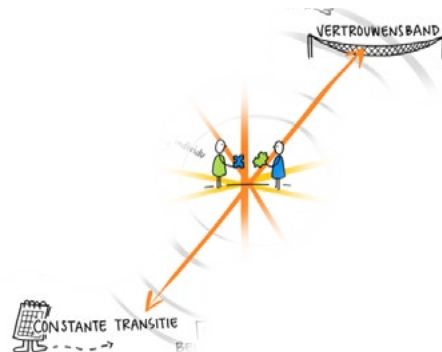
De overschatting van jongeren met een LVB zit al in het beleid waartoe professionals zich moeten verhouden. Dit zit hen in de weg bij het écht aansluiten bij wat de jongere nodig heeft.

Naast dat overvraging in het gemeentebeleid aanwezig is, zien we ook grote verschillen tussen gemeenten in de uitvoering van dat beleid. Gemeenten hebben de afgelopen jaren verschillende keuzes gemaakt bij het ontwikkelen van beleid met betrekking tot jongeren met een LVB. Dit heeft per gemeente geresulteerd in andere voorzieningen. Sommige gemeenten houden goed rekening met deze groep, andere gemeenten geven toe dat ze de jongeren met een LVB 'vergeten' zijn in tijden van transitie en transformatie. Dat betekent dat jongeren in de ene gemeente beter af zijn dan in de andere.

Versillen tussen gemeenten kunnen bovendien leiden tot discontinuïteit in de aanpak. Professionals geven aan dat het niet altijd haalbaar is om de jongeren binnen hun eigen gemeente te laten wonen vanwege onvoldoende geschikte woonvoorzieningen, terwijl dat vaak wel wenselijk is vanwege de sociale inbedding van deze jongeren.

5.4 CONSTATE TRANSITIE ↔ VERTROUWENSBAND

Net zoals voor de meeste mensen is het ook voor jongeren met een licht verstandelijke beperking fijn om bij iemand terecht te kunnen bij moeilijkheden. Door hun beperking ondervinden jongeren vaak problemen in het opbouwen van steunende peercontacten. Een hulpverlener of ouder is hierdoor vaak het belangrijkste steunpunt. Een dergelijke relatie heeft een groot effect op de jongere. Niet alleen is het (wederom, zoals voor de meeste mensen) een fijn gevoel om met iemand te kunnen praten en

je begrepen te voelen, bij jongeren met een licht verstandelijke beperking kan het op tijd om hulp vragen het ontstaan van grote problemen voorkomen. Vaak beginnen veelvoorkomende problemen als hoge schulden, interpersoonlijke conflicten of spaak lopende (school)loopbanen met kleine misverstanden of vragen. Een jongere ziet niet dat er een misverstand is, of heeft een bepaald stukje informatie gemist, of een boodschap niet helemaal begrepen, waardoor een vicieuze cirkel in gang wordt gezet met uiteindelijk grote gevolgen.

"Koen (17 jaar, LVB) stond in de spits in zijn voetbalteam. Zijn coach besloot dat er gerouleerd moest worden met de spits en bedacht een schema. Hij communiceerde naar Koen dat hij niet altijd meer in de spits mocht staan. Koen was hierdoor erg gefrustreerd en snapte er niks van: 'Hij deed toch goed zijn best?' Hij ging daardoor niet meer naar voetbal" (wijkprofessional, 10 jaar ervaring met LVB).

De professional ging in gesprek met de coach om erachter te komen wat de reden was en kon dit vervolgens uitleggen aan Koen, waardoor Koen toch weer kon gaan voetballen. Uit dit voorbeeld blijkt dat het belangrijk is te investeren in de sociale omgeving van de jongeren om uitsluiting te voorkomen. Het sociale netwerk rondom jongeren met een LVB kan van invloed zijn in zowel positieve als negatieve zin. Zodra er een steunend netwerk wegvalt, kan het zijn dat problemen op dat moment pas naar boven komen.

Een persoon (familie, kennissen dan wel een professional) die af en toe met een jongere meekijkt, of altijd te vinden is voor het beantwoorden van een vraag of het bespreken van een moeilijke situatie, kan dus een grote rol spelen in de preventie van grote problemen. Het opbouwen van een dergelijke relatie, die laagdrempelige ondersteuning mogelijk maakt, kost tijd. Professionals beschrijven dit als een proces dat een lange adem nodig heeft, waarin vaak geschaad vertrouwen uit eerdere (professionele) relaties weer langzaam hersteld moet worden. Bij sommige jongeren kan een kleine 'misstap' of een verhaal uit het sociaal netwerk een opgebouwde relatie ook weer zo beschadigen.

Vertrouwen, zo wordt door zowel de jongeren zelf als door de hulpverleners aangegeven, is hierin het belangrijkste. Dit betekent niet alleen vertrouwen dat iemand dingen niet doorvertelt, maar bijvoorbeeld ook erop kunnen vertrouwen dat iemand luistert en je begrijpt:

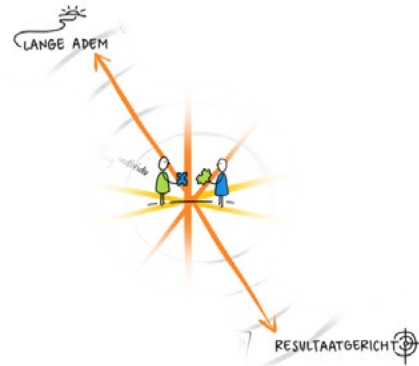
"In eerste instantie is vertrouwen het belangrijkste. Wanneer iemand echt het idee heeft: 'ik kan ervan op aan en die komt niet met moeilijke vragen, met moeilijke gesprekken, waar ik niks mee kan, dat is iemand die op mijn niveau praat'. Ik denk dat er dan al een hele stap is gemaakt, want dan durft iemand ook makkelijker te vragen" (professional specialist LVB, 15 jaar werkervaring met LVB).

“Wat op dit moment het beste werkt, is een hele lange adem hebben en steeds maar weer opnieuw terug blijven komen bij iemand, op dat vertrouwen gaan zitten en welke kant iemand ook opspringt, wat er ook misgaat, zorg dat je bereikbaar bent, beschikbaar bent en aangesproken kan worden”
(professional specialist LVB, 8 jaar werkervaring met LVB).

Een opgebouwde vertrouwensband kan dus van grote meerwaarde zijn. De aandachtspunten met betrekking tot gespreksvoering in hoofdstuk 4 kunnen hierbij behulpzaam zijn. De praktijk van transities, verschuivingen van rollen, taken en verantwoordelijkheden, staat haaks op de noodzaak om ‘met een lange adem’ te werken aan een vertrouwensbasis met deze jongeren.

5.5 RESULTAATGERICHT ↔ LANGE ADEM

Uit de vorige paragraaf blijkt dat de ondersteuning van deze jongeren vraagt om een lange adem. Een vertrouwensband opbouwen kost tijd en is essentieel voor het goed kunnen ondersteunen van deze jongeren. Daarnaast spreken professionals over ‘kleine stapjes’ in het proces van deze jongeren, of soms dat het stabiel houden van een situatie al winst is. Deze weerbarstige werkelijkheid laat zich soms moeilijk vertalen in de ‘resultaten’ die van sociaal werkers verwacht worden. Om te bepalen of bepaalde interventies of ondersteuning effect hebben en dus de investering waard zijn, wordt vaak naar bereikte doelen gevraagd. Dit blijkt uit het onderstaande citaat:

“Het doel van de gemeente is om te proberen zoveel mogelijk mensen aan het werk te krijgen en zo snel mogelijk van hun uitkering af te krijgen. Dat werkt niet heel erg bij deze groep, want je moet er heel veel tijd en energie insteken en dan mag je hopen dat ze uit de uitkering komen. Het kost je veel tijd en het levert uiteindelijk niks op voor de cijfers die naar de Raad gaan. En daarbij is het dus ook - en dat is hier in onze gemeente ook wel gebeurd - heel belangrijk dat een organisatie met expertise op dit vlak ook in de Raad gaat vertellen hoe belangrijk het voor deze mensen is dat ze wel een kans krijgen. En dat je dan ook resultaat behaalt, maar op een heel ander vlak” (teamleider specifiek team).

Doel- en resultaatgericht werken is uiteraard goed, maar moet tegelijkertijd afgestemd worden op wat mensen met een LVB nodig hebben. Dat is nu niet altijd het geval. Een sterke focus op doelen en resultaten kan zelfs een averechts effect hebben op de participatie van jongeren met een LVB.

6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN: WAT WERKT?

6.1 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN MET BETREKKING TOT DE GESPREKSKAART

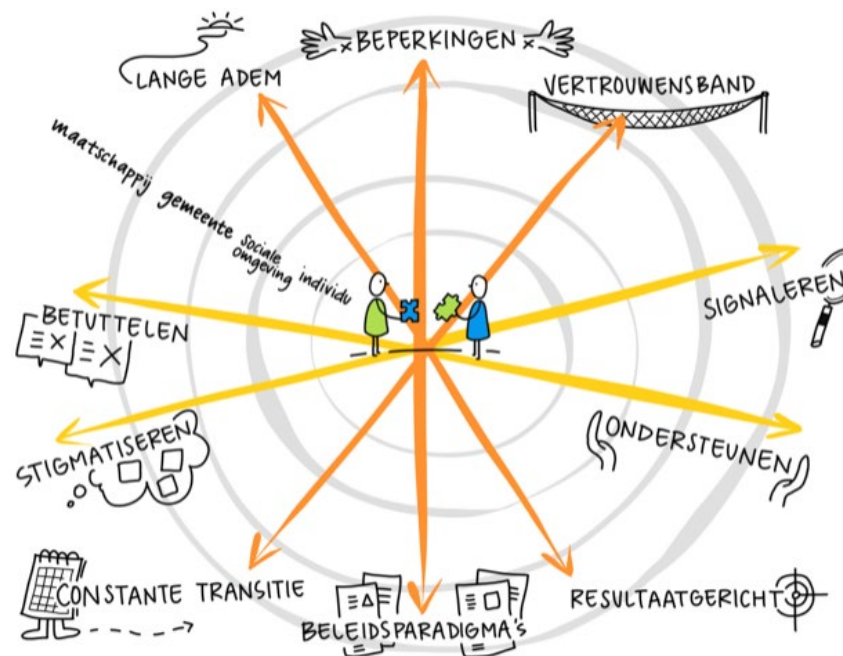
CONCLUSIES

Vanuit de empirie blijkt dat tijdens de gespreksvoering met jongeren met een LVB veel zaken in die gespreksvoering een essentiële rol spelen (zie paragraaf 4.2). De door ons ontwikkelde gesprekskaart kan volgens respondenten mogelijk helpend zijn om bij jongeren met LVB goed in gesprek te gaan. De gesprekskaart kan helpen om aan te sluiten bij vragen waar de jongeren mee stoeien. Ook biedt de gesprekskaart de mogelijkheid om de focus te leggen op wat zij voor anderen betekenen. Voor het daadwerkelijk aansluiten bij jongeren met een LVB is veel meer nodig dan één enkel hulpmiddel: de manier van bejegenen, relatieopbouw, vertrouwen en het nemen van tijd. Dit zijn voorwaarden om tot een goed gesprek te komen en daarmee de zorg af te stemmen op de jongere, zeker rondom de adolescentieleeftijd.

AANBEVELINGEN AAN PROFESSIONALS EN GEMEENTEN

- **Investeer in relatie en vertrouwen**
Een belangrijke aanbeveling is om niet zomaar met een tool of methodiek te gaan werken, maar eerst te investeren in de relatie en het creëren van een vertrouwensband. Pas wanneer de jongere vertrouwen in je heeft, kan hij met je meebuigen, niet andersom.
- **Ga op zoek naar een positieve insteek**
Professionals pleiten voor een positieve insteek bij deze jongeren. Het advies is om niet te snel te problematiseren, oog te hebben voor positieve zaken en vandaar een ingang te zoeken naar wat nodig is. De vraag 'Wie help ik?' op de gesprekskaart wordt daarom positief gewaardeerd en aanbevolen in de gespreksvoering. De kaart geeft aandacht aan wat iemand voor anderen betekent. Dit is van essentieel belang, omdat deze doelgroep vaak een laag gevoel van eigenwaarde heeft en de jongeren vaak niet doorhebben wat ze voor anderen betekenen.
- **Belang visualiseren tijdens gespreksvoering**
De pictogrammen op de gesprekskaart zijn niet uniform toepasbaar volgens deze respondenten. Wel is visualiseren, bijvoorbeeld door zelf tekeningen en/of schema's te maken, iets wat van toegevoegde waarde kan zijn in de gespreksvoering. Op basis van deze bevindingen zijn 3 versies van de gesprekskaart gemaakt: een versie met pictogrammen, een versie zonder pictogrammen en een versie met tekstballonnen (zie bijlage B).

6.2 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN MET BETREKKING TOT DE VIJF SPANNINGSVELDEN

Afbelding 1

CONCLUSIES

Aan het begin van dit onderzoek beschreven we knelpunten bij vroegsignalering en de overgang van de jeugdwet naar de Wmo. In het onderzoek is gekeken of sociaal reflexief samenwerken het aansluiten bij jongeren met een LVB kan bevorderen en daarmee het uit beeld verdwijnen van jongeren met een LVB kan voorkomen. Zoals in 6.1 is beschreven, is een sociaal reflexief instrument in de vorm van een gesprekskaart alléén, niet de oplossing voor deze problemen. Dat is ook te verklaren vanuit de in dit onderzoek naar voren gekomen spanningsvelden (zie afbeelding 1), waardoor aansluiting bij jongeren met een LVB in sommige gevallen nog moeizaam verloopt. Sommige van deze spanningsvelden hebben betrekking op de relatie tussen de professional en de cliënt, maar ook op andere niveaus spelen invloeden

zoals systemische factoren, het gezinssysteem, het beleid, verantwoordingsmechanismen en sociale infrastructuur een rol. Deze factoren hebben invloed op de complexiteit van het ondersteunen van jongeren met een LVB. Bewustwording van deze complexiteit kan helpend zijn om aanknopingspunten te ontdekken. We zien dat professionals en jongeren zoekend zijn in hoe om te gaan met deze spanningsvelden. Een veelvoorkomend vraagstuk was: 'hoe werk ik nu echt samen met het sociaal netwerk?' En daarin niet alleen het opbouwen of versterken van het netwerk, maar ook het netwerk daadwerkelijk ondersteunen in een acceptatie- dan wel loslaatproces. Dit zijn interessante vragen om in een vervolgonderzoek nader uit te zoeken.

Gelukkig zien we vanuit dit onderzoek naast de complexiteit, ook concrete aanknopingspunten en hebben professionals succesfactoren genoemd. Er is binnen de regio veel expertise aanwezig met betrekking tot aansluiten bij mensen met een LVB.

AANBEVELINGEN

► Zorg voor korte lijnen tussen professionals en beleidsmakers

In gemeenten waar professionals en beleid elkaar makkelijk vinden, wordt beleid continu kritisch bekeken en aangescherpt, dan wel uitzonderingen gemaakt. De professionals uit deze gemeenten geven aan dat dit prettig werkt en ten goede komt aan het kijken naar mogelijkheden in de ondersteuning van deze jongeren die vanuit de wetgeving tussen wal en schip lijken te raken.

► Geef tijd en ruimte voor passende hulpverlening

Jongeren met een LVB worden vaak gekenmerkt door een meer argwanende en wantrouwende attitude richting hulpverlening en hulpverleners, vaak ook door eerdere ervaringen in en met hulpverlening en de wijze waarop men zich regelmatig door anderen aangesproken heeft gevoeld. Opbouwen van vertrouwen duurt lang en die ruimte zit niet of nauwelijks in de huidige gemeentelijke beleidsvoering waarin het accent ligt op een afgebakend aantal gesprekken in een beperkte tijdsperiode.

► Procesgericht naast resultaatgericht

Het begeleiden en ondersteunen van jongeren met een LVB vraagt vaak om langere trajecten met soms niet te voorkomen risico's - en de noodzakelijke probeerruimte - om vooruitgang te kunnen maken. Kijk daarom niet alleen naar het resultaat maar neem daarin ook het proces mee.

► Stem communicatie af op een breder publiek

Huidige beleidsparadigma's en hierop gebaseerde communicatiemiddelen veronderstellen een taalvaardige, mondige, assertieve en geïnformeerde burger. Zo bevatten formulieren vaak al ingewikkelde standaardtaal. Niet iedereen heeft de vaardigheid om te snappen wat er loos is en om voor zichzelf op te komen, wanneer een formulier niet begrepen wordt. Dit vraagt van beleidsmedewerkers en (sociale) professionals een tegemoetkomende attitude. Dat betekent laagdrempelige communicatie en administratie, met coulantie voor mensen die door verkeerd begrepen systemen in de problemen komen.

► Reflectie op beeldvorming (overschatting-onderschatting). Check aannames.

Sta regelmatig stil bij de eigen beeldvorming, van waaruit een risico tot over- dan wel onderschatting kan ontstaan. Dit geldt op alle niveaus: beleid en praktijk. De overschatting van jongeren met een LVB begint al met het beleid waartoe zij, hun netwerk en sociale professionals zich moeten verhouden. Check het beleid dus op beeldvorming: welke vaardigheden worden verondersteld? Sluit dit aan? Voor praktijkprofessionals is dit checken ook essentieel. Check en vraag na of de jongere begrepen heeft wat je bedoelt, laat het hem voordoen of herhalen.

► Tijd en aandacht voor intervisie/reflectie (casus coaching)

Professionals geven aan het meest te leren van casus coaching en minder van een algemene voorlichting over signaleren van LVB. Zorg dat coaching toegankelijk is en 'just in time' en dat tijd beschikbaar is om stil te staan bij weerstand of afwezigheid van een jongere; waardoor wordt dit veroorzaakt?

► Steunfiguur

Jongeren (met een LVB) delen hun zorgen niet zomaar met iedereen. Dus zorg voor een steunfiguur in de omgeving van de jongeren. Deze steunfiguur kan uit het sociale netwerk komen van de jongeren en is iemand die in staat is om een brugfunctie te vervullen tussen de jongeren en mogelijk formele zorg. In sommige gevallen zal deze functie tijdelijk door een professional overgenomen moeten worden, maar dan is het wenselijk dat er voor bestending gezocht wordt naar een steunfiguur.

► Probeerruimte

De juiste balans vinden tussen ruimte geven en overnemen is lastig. Dit spel is maatwerk en voor ieder individu anders. Professionals moeten leren loslaten en soms fouten laten maken. Dit betekent ook voor beleid en management dat er rekening gehouden moet worden met een (geaccepteerd) risico.

► Samenwerken met de sociale omgeving

De sociale omgeving heeft invloed op de jongeren op meerdere manieren. Werk hiermee samen en ondersteun ook bij vragen die de sociale omgeving heeft, zowel expliciet als impliciet. Denk aan ouders die eigenlijk hun kind niet los willen laten, of een sportvereniging die niet goed weet hoe ze de jongeren kunnen begeleiden zonder hem te overvragen.

► Pas op met praten

De hulpverlening wordt over het algemeen talig ingestoken, maar wees je bewust dat juist daar een uitdaging ligt voor jongeren met een LVB. Ondersteun waar mogelijk visueel, teken je gesprek.

► Expertise toegankelijk maken en ervaringsdeskundigen betrekken

Zorg dat experts, professionals met veel (ervarings)kennis in het werken met jongeren met een LVB, toegankelijk zijn voor professionals met geen of weinig ervaring en ook voor mensen uit de sociale omgeving. Denk aan een laagdrempelig (digitaal) platform waar vragen gesteld kunnen worden. Ook kunnen ervaringsdeskundigen met LVB betrokken worden om hun expertise te delen. In de opleiding van sociale studies kunnen ervaringsdeskundigen tevens een rol krijgen.

► Doorgaande lijn van school naar werk of dagbesteding

Juist om de jongeren met een LVB in beeld te houden, is het van belang dat er een doorgaande lijn gecreëerd wordt tussen school en werk of dagbesteding. Vanuit de praktijkschool ontstaan hier succeservaringen en houdt men de jongeren in beeld net zo lang totdat zij de juiste plek hebben gevonden. Ook voor jongeren vanuit een ander type onderwijs is dit wenselijk.

► Creëer woon- en werkplekken

Niet in alle gemeenten zijn voldoende geschikte woon- en werkplekken beschikbaar. Een geschikte woon- en werkplek is van belang om succeservaringen op te kunnen doen. Gemeenten en bedrijven moeten blijven kijken naar mogelijkheden tot het creëren van deze plekken.

7. OVERWEGINGEN EN UITDAGINGEN

Tot slot beschrijven we in dit hoofdstuk enkele overwegingen en uitdagingen voor de toekomst.

DE ORGANISATIE VAN HULP BEÏNVOEDT DENKEN EN HANDELEN BETROKKEN ACTOREN

Als winst van de transities benoemen veel professionals in dit onderzoek de grotere gerichtheid op het positieve in de gespreksvoering met jongeren met een LVB. Tegelijkertijd geven zij aan dat het huidige beleid nog steeds bewerkstelligt dat je vrij snel gaat problematiseren in een gesprek. Het contact komt namelijk vaak tot stand, omdat er bepaalde problemen zijn en/of aanspraak gemaakt moet worden op bepaalde voorzieningen. Voor een aanvraag voor een bepaalde voorziening, moet je het vooral hebben over wat er niet goed gaat. Dit dilemma dat je als sociale professional niet te snel wilt problematiseren, maar dat je daar in het aanvragen van hulp en voorzieningen toch wel snel de focus op moet leggen, komt ook terug rondom het thema vroegsignalering. Het onderwijs wordt in dit en andere onderzoeken geduid als een belangrijke setting voor vroegsignalering. Wanneer bij een leerachterstand andere problemen een rol lijken te spelen, wordt geadviseerd om vanuit het onderwijs contact te leggen met deskundige professionals (zie ook probleemanalyse). Wat betekent deze vroegsignalering in het onderwijs voor kinderen met (vermoedelijk) LVB, hun ouders/verzorgers en aangetrokken sociale professionals? Het streven is participatie en normalisering, maar wil je eerder beperkingen signaleren en bespreekbaar maken, ga je dan niet sneller etiketteren, stigmatiseren en problematiseren? Aan de andere kant: voor bevraagde ervaringsdeskundigen met LVB in dit onderzoek betekende een 'etiket' ook een bevrijding van veel opgebouwde twijfels en onzekerheden; een bevestiging dat bepaalde mislukkingen en frustraties niet automatisch aan hun inzet te wijten was, maar met iets anders te maken had.

RELEVANTIE COACHING VAN NETWERKEN

Uit de empirie van dit onderzoek blijkt dat er tegenwoordig meer oog is voor het netwerk van een jongere met LVB en hoe het netwerk op een positieve manier kan bijdragen aan het leven van deze jongere. Vanuit het inzicht dat jongeren met een LVB vaak geen draagkrachtig netwerk hebben, wordt beleidsmatig ingestoken op de versterking van deze netwerken. Sociale Netwerk Strategie (SNS) wordt in dit onderzoek door professionals genoemd als een constructieve benaderingswijze waarin de focus van hulpverleners meer ligt op wat goed gaat, ook in samenwerking met het netwerk van de jongere. De aanpak van professionals richt zich op het versterken van de jongere in relatie tot zijn netwerk; een

professional moet bij voorkeur een jongere en zijn netwerk in een aantal stappen weer los kunnen laten. Mede daarom zijn professionals vaak blij met wat zij een 'sterk netwerk' noemen rondom een jongere met LVB; zo'n sterk netwerk maakt dat hulp en ondersteuning van professionals niet of nauwelijks nodig is. Een enkele professional merkt hierbij op dat het sowieso van belang is om een netwerk te coachen, sterk of zwak. Ook een sterk netwerk kan wegvallen en de vraag is dan of het netwerk de jongere een attitude heeft aangeleerd om anderen om hulp te kunnen of durven vragen wanneer het netwerk er niet (meer) is. Mensen met een LVB blijken namelijk vaak in de problemen te komen als het netwerk wegvalt en er geen steunfiguren in de omgeving meer zijn. In hoeverre heeft dit te maken met de wijze waarop een netwerk zaken altijd heeft opgevangen en ondervangen? Hier ligt volgens ons de uitdaging om dit nog eens nader te onderzoeken om een bredere kijk te kunnen ontwikkelen op het netwerk en de rol van coaching hierin.

RELEVANTIE INZET ERVARINGSDESKUNDIGHEID

Dit onderzoek en andere recente onderzoeken getuigen van de meerwaarde van de inzet van professionals met expertise op het gebied van gespreksvoering en hulpverlening aan jongeren met een LVB. Daar waar een gemeente deze expertise efficiënt weet aan te boren en in te zetten, leidt dit tot meer passende zorgverlening. In dit onderzoek hebben wij ook een lans willen breken voor de ervaringsdeskundigheid van de jongeren met een LVB zelf. Ervaringsdeskundigen met LVB zijn in dit onderzoek geïnterviewd en een paar ervaringsdeskundigen met LVB hebben hun ervaringsverhalen gedeeld met een grote groep sociale professionals en gemeenteambtenaren tijdens het symposium. Dit bleek een waardevolle manier om bruggen te slaan tussen beleidsambtenaren, professionals en jongeren met een LVB. Hier zien wij voor de toekomst nog veel kansen liggen.

Bij sociale reflexiviteit gaat over het reflecteren op het denken, voelen, willen en handelen in relatie tot het handelen van anderen – in dit geval: jongeren met een LVB, het netwerk van deze jongeren, betrokken sociale professionals en betrokken beleidsambtenaren – in de diverse in transitie verkerende gemeenten. Zowel op het gebied van beleidsontwikkeling rondom de zorg voor jongeren met een LVB, de organisatie en uitvoering hiervan en de evaluatie en doorontwikkeling lijkt de input van ervaringsdeskundigheid vanuit de verschillende betrokken actoren onontbeerlijk.

LITERATUUR

- Boelhouwer, J. (2017). Kwaliteit van leven: leefsituatie en geluk. In: R. Bijl, J. Boelhouwer & A. Wennekers (red.), *De sociale staat van Nederland 2017*, p. 335-365. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd (2014). Continuïteit van zorg voor jeugd 2015-2017. Geraadpleegd op 30 januari 2017 www.vgn.nl/media/download/index/mediaid/5315f67355ac0
- Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid (CCV) (2016). *Wegwijzer Jeugd en Veiligheid. Zicht op LVBjongeren*. Geraadpleegd op 30 januari 2017 http://www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/fileadmin/w/wegwijzerjeugdenveiligheid_nl/LVBjongeren/Infosheet_Zicht_op_LVB_Jongeren.pdf
- Evers, J. (2007). *Kwalitatief Interviewen: Kunst en Kunde*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Feringa, D., Sanden, J., van der, Peels, F., & Linders, L. (2015). *Jeugdhulpverlening in opschudding. Eenonderzoek naar de transformatie jeugd (Rapportage)*. Eindhoven: Fontys Hogescholen.
- Feringa, D., Sanden, J. van der & Peels, F. (2016). Jeugdhulpverlening landschap van uiteenlopende emoties. In: L. Linders, D. Feringa, M. Potting & M. Jager-Vreugdenhil (red), *Tussen regels en vertrouwen. Veranderende rollen in de verzorgingsstaat*, p. 147-160. Amsterdam: VanGennep.
- Geenen, M.J. (2012). *Reflecteren. Leren van je ervaringen als sociale professional*. Bussum: Coutinho.
- Graas, D., Bexkens, A., & Huizinga, M. (2015). *'Passend' is het onderwijs pas als het kind er beter van wordt*. Geraadpleegd op 30 januari 2017 <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/08/01/passend-is-dat-onderwijs-pas-als-ook-het-kind-er-1522146-a30272>
- Greeven, H. (2014). Rapportage onderzoek naar jongeren met een licht verstandelijke beperking. Geraadpleegd op 30 januari 2017 <http://hugogreeven.nl/images/publicaties/eindrapportonderzoek-naar-jongeren-met-een-licht-verstandelijke-beperking-P2167.pdf>
- Hilhorst, P. (2016). *LVB-jongeren vallen te makkelijk buiten de boot. Nabij is beter. Decentraal denken doen*. Geraadpleegd op 30 januari 2017 <http://www.socialevraagstukken.nl/17-LVB-jongeren-vallen-te-makkelijk-buiten-de-boot/>
- Hoekman, J. (2015). Handreiking vroegsignalering van een licht verstandelijke beperking (LVB). Geraadpleegd op 30 januari 2017 <http://www.onderwijsjeugd.nl/wpcontent/uploads/2015/09/Handreiking-Vroegsignalering.pdf>
- Kenniscentrum Kinder en Jeugdpsychiatrie (2017). Transitiecoach LVB. Geraadpleegd op 6 april 2018 <https://www.kenniscentrum-kjp.nl/Projecten/Projecten-2017/Transitiecoach-LVB-2017>
- Lichterman, P. (2005). *Elusive Togetherness: Church Groups Trying to Bridge America's Division*. Princeton-Oxford: Princeton University Press.
- Linders, L., & Feringa, D. (red) (2014) *De Kunst van het Laten. Doe-het-zelf-zorg en rolverwarring intijden van transitie*. Utrecht: Movisie.
- Maso, I., & Smaling, A. (2004). *Kwalitatief Onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- MEE (2015). *Signaleringsrapportage 2015. Regio Noord-Kennemerland*. Geraadpleegd op 30 januari 2017 www.meenwh.nl/media/med_view.asp?med_id=3913
- Noy, C. (2008). Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of social research methodology*, 11(4), 327-344.
- Rubin, H.J., & Rubin, I. (2005) *Qualitative Interviewing. The Art Of Hearing Data*. Thousands Oaks: Sage
- Salganik, M.J., & Heckathorn, D.D. (2004). Sampling and estimation in hidden population using respondent-driven sampling. *Sociological Methodology*, 34(1), 193-240.
- Sambeek, D., van (2016). *Vervolg aanpak pitch 18-/18+*. Geraadpleegd op 30 januari 2017 <https://kennissetjeugd.nl/?file=3401&m=1454059878&action=file.download>
- Sanden, J. van der., Feringa, D. & Peels, F. (2016). Jeugdhulpverlening in beroering. In: Kruiter, A.J., Bredewold, F. & Ham. M. (red), *Hoe de verzorgingsstaat verbouwd wordt. een kroniek van een verandering*, p. 31-45. Amsterdam: Van Gennep.

Specialistenpool MEE Zuid-Holland Noord. (2015). *LVB-ers die uit balans zijn. Hoe herken je ze, hoe ga je ermee om? Sociaal-emotioneel functioneren bij mensen met een licht verstandelijke beperking*. Delft: MEE Zuid-Holland Noord.

Spradley, J.P. (1980). *Participant Observation*. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich Colleges Publishers.

Swanborn, P.G. (1996). *Case-Study's; Wat, wanneer en hoe?* Amsterdam: Boom onderwijs.

Thijssen, K. (2013). *Zorgwekkend zorgmijders met LVB*. Geraadpleegd op 30 januari 2017 <http://docplayer.nl/5232645-Zorgwekkende-zorgmijders-met-LVB.html>

Trappenburg, M., & Teeuwen, M. (2013). *Bezuinigen op 'debielen' is debiel*. Geraadpleegd op 30 januari 2017 www.volkskrant.nl/archief/bezuinigen-op-debielen-is-debiel~a3412096/

VNG (2016). *Van 18- naar 18+. Handreiking voor gemeenten bij de overgang van jeugd naar volwassenheid*. Geraadpleegd op 30 januari 2017 <http://www.nji.nl/nl/Download-NJI/Handreikingvan-jeugdnaarvolwassenheid.pdf>

Vogel, I., & Looij-Jansen, van de, P. (2015) *Krachtcoach voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Methodiekbeschrijving en werkhandleiding voor jongerencoaches*. Rotterdam: MEE Rotterdam Rijmond.

WRR. (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. Thousands Oaks: Sage.

Zoon, M (2012). *Kenmerken en oorzaken van een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: NJI.

BIJLAGE A: TOPICLIJST PROFESSIONAL

INLEIDEND

- Wat is je rol en functie, waarom heb je hiervoor gekozen? (hoe werken jullie generalist-specialist)
- Heb je hiervoor gewerkt met jongeren met een LVB?
- (Hoe/hoe vaak) krijg je in je huidige rol/functie te maken met jongeren met LVB?

CASUÏSTIEK

- Wat gaat er goed in de hulpverlening aan jongeren met LVB en wat niet goed gaat?
- Beschrijf het laatste gesprek wat je hebt gehad met een jongeren LVB, waar ging het over (doorvragen op tot je het voor je kan zien), waar ben je tevreden over en waar je niet tevreden over bent?
- Succesverhaal; heel tevreden, kenmerkt?
- Niet tevreden en wat kenmerkt dat?

Als laatste check: De aanleiding van dit onderzoek is tweeledig: 1) moeizame overgang 18-/18+, 2) vroege signalering ondersteuningsvragen (LVB jongeren (h)erkennen hun ondersteuningsvragen niet); niet in beeld bij professionals.

GESPREKSKAARTEN

Wij zijn bezig met het verkennen van een mogelijkheid maken, van het makkelijk bespreekbaar maken van waar jongeren tegen aanlopen. Dit is slechts een eerste opzet, maar we zijn benieuwd naar of jij hier ideeën over hebt. We zijn benieuwd of zoiets zou kunnen helpen?

- Wat vind je van deze kaart? En waarom?
- Wat vind je er goed aan? En waarom?
- Wat kan verbeterd worden? en waarom?
- Voegt het iets toe? En waarom?

ALS ER TIJD OVER IS...

- Visievraag: Wat zou je willen veranderen als alles mogelijk was?
- Ken je nog een jongere met LVB die het leuk vindt om hier ook iets over te zeggen.

AFRONDING

Een geheugensteuntje voor vervolg

- Model gebruiken tijdens gesprek(ken)
- Evaluatievragen stellen aan jongeren
- (Telefonisch) vervolggelsgesprek

BIJLAGE B: GESPREKSKAARTEN

GESPREKSKAART MET PICTOGRAMMEN

Wie help ik?

Wat zien mensen?

Wat zien mensen niet?

**Wat is soms
moeilijk voor
mij?**

Wat weten mensen?

Wat weten mensen niet?

HOGESCHOOL
SOCIALE STUDIES